

Камінська О. І.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ПРОБЛЕМИ НОРМАЛІЗАЦІЇ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ДИПЛОМАТІЇ

Аналізуються певні проблеми і шляхи усунення недоліків в українській термінології дипломатії. Виходячи з чинних стандартів, запропоновано власні варіанти дипломатичних термінів.

Ключові слова: фахова мова, нормування, стандартизація, упорядкування, терміносистема.

Анализируются определенные проблемы и пути устранения недостатков в украинской терминологии дипломатии. Исходя из существующих стандартов, предложены собственные варианты дипломатических терминов.

Ключевые слова: профессиональный язык, нормирование, стандартизация, упорядочение, терминсистема.

Certain issues and ways to eliminate flaws in Ukrainian diplomacy terminology are analyzed. On the basis of current standards new variants of diplomatic terms translation are introduced.

Key words: professional language, normalization, standardization, ordering, term system.

Українська фахова мова дипломатії характеризується на сучасному етапі постійним розвитком міжнародних контактів, які зумовлюють постійне збагачення галузі новими позначеннями і термінами на їх позначення.

Дослідження термінології посідає важливе місце в науково-методичній літературі як в Україні, так і за кордоном. Серед західних мовознавців питанням щодо принципів термінотворення займалися: О. Wüster, W. Fierman, B. Besse, N. Nedobity, L. Drozd. Теоретичні та практичні засади стандартизації і уніфікації термінів протягом тривалого часу активно розробляються українським науковцями-лінгвістами, серед яких помітно відрізняються Т.Р. Кияк, А.С. Д'яков, Н.О. Курносова, Р.В. Іваницький.

Проте питання щодо стандартизації і уніфікації української дипломатичної терміносистеми досліджується вперше, що зумовлює **актуальність** нашої наукової розвідки.

Метою та завданням статті є виявлення недоліків та їх усунення шляхом пропонування власних варіантів термінологічних одиниць української мови дипломатії.

Процес нормування та стандартизації української термінології дипломатії можна розглядати лише за умови її ґрунтовного вивчення як функціонального різновиду загальнолітературної лексики. Зрозуміло, що питання нормалізації української термінології дипломатії – це завдання насамперед для відповідних фахівців з української філології, проте унормування та систематизація будь-якої термінології неможливі без вивчення чужомовних відповідників найпоширеніших мов світу. Значну роль у цьому процесі відіграють термінологічні словники, які не лише відбивають стан розвитку тієї чи іншої терміносистеми, а й є своєрідними пропагандистами нормативної, удосконаленої, упорядкованої та уніфікованої термінології як вихідної мови, так і мови перекладу.

У зв'язку із впровадженням у життя Закону про мову в Україні виникла потреба створення на державному рівні програми з удосконалення термінологічних словників з різних галузей науки і техніки. Реалії сучасного розвитку міжнародних відносин дають підстави стверджувати, що процес нормалізації термінів дипломатії повинен стати свідомою і цілеспрямованою діяльністю. Вирішення цього завдання ускладнене тим, що ми не маємо своїх українських стандартів, так званих ДЕСТів. Існують лише ДЕСТи російською мовою, а для міжнародних стандартів основною є англійська мова. У зв'язку з цим вихідною мовою при утворенні термінологічних словників є російська або англійська.

Таким чином, перед авторами дво- чи тримовних словників стоїть завдання: виходячи з чинних стандартів, знайти найбільш вдалий відповідник українською мовою, який би найбільш точно передав основне значення поняття. Наприклад, до російського терміна *старший по службе* (*der Dienstälteste*) пропонується український – не *старший по службі*, а *старший за службою*; рос. *принимающее государство* (нім. *der Empfangsstaat*) – укр. не *держжава приймаюча*, а *держжава приймання*; рос. *посланник* (нім. *der Gesandte*) – укр. не *посланник*, а *посланець*; рос. *письмо с выражением благодарности* (нім. *das Dankschreiben*) – укр. не *лист із вираженням вдячності*, а *лист вдячності*; рос. *речь по телевидению, радио* – укр. не *промова по телебаченню* (нім. *Fernsehansprache*), а *промова на телебаченні*; рос. *развивающиеся государства* (*Entwicklungsländer*) – укр. не *країни, які розвиваються*, а *країни розвитку*; рос. *страна, помогающая государствам* (нім. *der Geberstaat*), *которые развиваются* – укр. не *країна, яка допомагає державам, що розвиваються*, а *країна-донор*, рос. *голосование путем восклицаний* (*Wahl durch Zuruf*) – укр. не *голосування шляхом вигуків*, а *голосування вигуками*; рос. *договор, который утратил законную силу* – укр. не *договір, що втратив закону силу* (*null und nichtig*), а *договір втраченої сили*.

У формуванні терміносистеми необхідно використовувати ресурси української мови і водночас поєднувати національне та інтернаціональне; термінологічні одиниці повинні відзначатися однозначністю, точністю, вмотивованістю, уніфікованістю, орієнтуючись на кращі зразки представницьких мов-продуцентів. Наприклад:

укр. – *країна, що не виконує зобов'язань за угодою*

анг. – *treaty-breaking state, defaulting state*

фр. – *etat en rupture de traité*

нім. – *vertragsbrüchiger Staat*

рос. – *страна, которая не соблюдает договорные обязательства*

Чому б в цьому випадку не врахувати варіант англійський та німецький і не запропонувати термінологічну одиницю – “країна-порушник угоди”.

укр. – *привід для війни*

анг. – *casus belli*

фр. – *casus belli*

нім. – *casus belli*

рос. – *повод для войны*

Пропонуємо врахувати ТО, якими користуються три найпоширеніші європейські мови-продуцента і запропонувати вживати паралельно із українським відповідником “привід для війни” додаткову термінологічну одиницю “казус белі”. Український термін пропонуємо використовувати у ЗМІ, при передачі інформації, оскільки він є зрозумілішим і доступнішим для широких верств населення, а запозичений – у міжнародній практиці. І навпаки:

укр. *промульгація*

англ. *promulgation*

фр. *promulgation*

нім. *Promulgation f*

рос. *промульгація*

Даний термін позначає “оприлюднення міжнародного договору в межах країни”, чому б в даному випадку не запропонувати паралельний термін до терміну “промульгація” – термін “оприлюднення”, адже він є більш вмотивованим для української мови.

укр. *договір мирний прелімінарний*

фр. *traité préliminaire de paix*

анг. *preliminary peace treat*

нім. *präliminarer Friedensvertrag m*

рос. *прелиминарный мирный договор*

Тлумачення даного терміну: “попередня угода, якою сторони, що воюють, встановлюють основні засади майбутнього мирного договору”. Пропонуємо вживати паралельний варіант “попередній мирний договір”, оскільки для української мови він є більш вмотивованим, аніж термін “прелімінарний мирний договір”.

укр. – *привілеї і імунітети консульські*

фр. – *privilèges et immunités diplomatiques*

анг. – *consular immunities*

нім. – *konsularische Immunitäten*

рос. – *консульские иммунитеты и привилегии*

Даний термін позначає: “Пільги та переваги, що надаються державою перебування консульським установам з метою забезпечення безпосереднього втілення ними своїх обов’язків”. Але ж лексема “імунітет” вбирає в себе і семантику одиниці “привілеї” для консульства, тому термін для української терміносистеми дипломатії був би доречнішим у вигляді “імунітети консульські”.

Актуальною залишається проблема використання іншомовного терміна (часто інтернаціоналізму) чи українського, утвореного від російського відповідника, наприклад: *екстериторіальність* – (*die Exterritorialität*) *недоторканість іноземних громадян* (*неприкосновенность иностранных граждан*); *меморандум* (*das Memorandum*) – *пам’ятна записка* (*памятная записка*); *альянс* (*die Alliance*) – *союз* (*союз*); *нейтралізм* (*der Neutralismus*) – *політика неприєднання* (*политика неприсоединения*).

Говорячи про доцільність/недоцільність використання того чи іншого терміна, про пріоритет запозиченого чи власне українського, необхідно пам’ятати, що лінгвістичні вимоги нормативності можуть мати лише рекомендаційний характер, а останнє слово мають сказати фахівці [2, с. 28].

Необхідність формування українських термінологічних стандартів є очевидною, бажано, аби їм передували багатомовні тлумачні термінологічні словники [1, с. 181].

Становлення національної стандартизованої науково-технічної термінології – це складний, багатоаспектний і доволі тривалий процес, пов’язаний з багатьма об’єктивними й суб’єктивними чинниками. Він передбачає послідовне й виважене проходження трьох основних етапів [3, с. 7]:

– лексикографічного етапу, на якому укладаються термінологічні та інші словники;

– етапу встановлення термінології, на якому запропонована термінологія набуває визнання й широкого застосування;

– етапу стандартизування термінології, на якому розробляються й упроваджують термінологічні стандарти.

Кожен із зазначених етапів, з огляду на розвиток галузі дипломатії, можна вважати функціональним, про це свідчить незначна кількість словників та недостатня розробка термінологічних національних стандартів.

Робота з упорядкування термінології є необхідною умовою ефективного розвитку наукових досліджень, розвитку міжнародної співпраці, видання наукової та довідкової літератури, а також підвищення якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Важливість всебічного дослідження, особливо стандартизації та унормування української термінології дипломатії, пояснюється постійним збагаченням галузі новими термінами, використанням невдалих кальок російських слів, граматичним оформленням окремих термінів, що суперечить правописним нормам сучасної української літературної мови, зумовлене потребою в укладанні сучасних енциклопедичних, перекладних та тлумачних словників.

Надалі доцільно розглянути негативний вплив на українську термінологію дипломатії явищ синонімії, омонімії та полісемії.

Література:

1. Кияк Т. Р. Нормалізація термінології: стан, проблеми, перспективи / Т. Р. Кияк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. – Луцьк : Вежа, 2008. – № 4. – С. 181-185.
2. Микитюк О. До проблеми розвитку української термінологіки / О. Микитюк // Вісник нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2002. – № 453. – С. 24-29.
3. Рицар Б. Проблеми української термінології / Б. Рицар // Вісник нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2002. – № 453. – С. 3-11.

Лексикографічні джерела:

4. Дипломатический словарь [сост. А. А. Громько]. – М. : Наука, 1984. – 424 с.
5. Словник дипломатичного протоколу та етикету [за редакцією О. П. Сагайдак]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 161 с.
6. Wörterbuch der internationalen Beziehungen und der Politik. – Berlin : Max Hueber Verlag, 1975. – 775 s.